

Dag Retsö, *Fåfänga var min passion: Agenten, charmören och äventyraren Johan Adam Graneer (1782–1819)* (Stockholm: Appell förlag, 2024). 367 s.

Gustav Ångeby, Stockholms universitet

Historieskrivning om Sveriges medverkan i och ambitioner att påverka utrikespolitiska skeenden mellan 1650 och 1815 kan grovt delas upp i två angreppssätt. I en, oftast äldre, tradition undersöks politiska regimer och deras skiftande relationer utifrån ett nationellt perspektiv. Här dominerar analysen av mellanstatliga interaktioner i företrädesvis Östersjöområdet, eller av förhållandena mellan större städer i rikets mitt och territorier i rikets ytterkanter. I andra, nyare, studier undersöks istället Sveriges förhållanden i relation till europeiska och globala processer. Till exempel har maritim- och kolonialhistoriska studier på senare år visat att Sverige spelat en viktig roll i utvecklingen av internationell rätt, frihamnar och neutralitet under 1700-talet. Det finns med andra ord olika traditioner för att närma sig ämnet för att skapa förståelse för svenska utrikesinitiativ.

Dag Retsös populärvetenskapliga bok närmar sig den svenska officeraren Johan Adam Graneers liv och gärning i Sverige, Sydamerika och Oceanien med slagsida åt det snävare, nationella angreppssättet. Graneers efterlämnade material skildrar vad Retsö visserligen kallar en kosmopolitisk globetrotter: en ung karriärsökande officer som reser till Brasilien år 1815 för att ta värvning i en självständighetsarmé och som blir indragen i kontinentens revolutionspolitik. Efter en sejour tillbaka i Sverige återvänder Graneer till Sydamerika 1818 som agent för att skaffa kronan särskilda handelsfördelar. När hans uppdrag går i stöpet försöker han ta sig hem igen västerut via Polynesien, Melanesien, och senare Indien, innan han avlider till sjöss. Men trots det globala sammanhanget skildras Graneers karriär som ett svenskt fenomen. Retsö har valt att förstå sin protagonist som ett exempel på Sveriges handelspolitiska omsvängning från ”en inåtvänd svenskfinländsk östersjöstat till en utåtvänd nordsjöstat” (s. 13) under Napoleontiden. Därmed

<https://doi.org/10.7557/8326>

Copyright: © 2025 The Author(s). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License ([CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

formar nationella politiska regimer i Sverige, Europa och Sydamerika kring 1815 den huvudsakliga tolkningsramen för Graneers fascinerande livshistoria.

Retsös angreppssätt ligger till grund för bokens starkaste delar. Författaren tecknar skickligt spelplanen för Sydamerikas komplicerade politiska situation under 1810-talet såväl som Karl Johan-regimens ambitioner i Stockholm. Genom Graneers egna anteckningar, journaler och brev får läsaren också en intressant bild av hur Sveriges handelspolitik i Sydamerika var tänkt att gå till i praktiken. Under sin andra resa får Graneer i officiellt uppdrag att informera statschefer om möjligheten att köpa vapen och ammunition via den svenska frihamnen St. Barthélemy. Svenska skepp skulle då först frakta dit krigsmaterial under förevändning att dessa skulle användas till kolonins försvar. Därefter var tanken att revolutionärernas representanter själva skeppade varorna, som officiellt "sålts" via en mellanhand på ön, till kontinenten under egen flagg. På så sätt kunde kronan både sko sig på illegal vapenhandel och officiellt förneka all inblandning. Graneer får även i uppgift att samla in information om gruvnäringen, och senare, under 1819, det politiskt känsliga uppdraget att sondera terrängen för att nominera en svensk kung för det nya självständiga Argentina. Bakgrunden till den senare spektakulära uppgiften var det komplicerade politiska läget i Sydamerika. Vid det här tillfället kunde monarki tjäna både en inhemsk elit och utrikesrelationer med Europa – samtidigt som man i Argentina letade efter en kompromisskandidat att sätta på tronen. Föga förvånande misslyckas dock uppdraget. Om något visar Retsö hur Graneers uppgift kan läsas som ett exempel på hur den svenska staten trevande söker en ny handelspolitik efter Wienkongressen, en period då den tidigare framgångsrika sjöfartsstrategin att utnyttja rikets neutrala hållning under 1700-talens stormaktskrig nu får nya förutsättningar.

Samtidigt bidrar Retsös angreppssätt också till bokens svagheter. Svenska statens Sydamerikaplaner behandlas som ett exotiskt men inte särskilt betydande inslag i den nationella historien. Ur ett mer globalt perspektiv hade det snarare förtjänat att betraktas en för tiden typisk händelse som kan jämföras med liknande episoder. Graneers resa blir snarare en äventyrsberättelse. Det är spänningen, romanserna och en odefinierad svenskhets möte med det främmande som står i centrum. Läsaren lämnas oförstående om det lokala samhällets betydelse för Graneers karriär; trots att han uppenbarligen gynnas av en bekantskap med officerskultur, språkkunskaper, delvis vetenskapliga motiv för uppdraget samt lokala guider för att navigera de tidigare sydamerikanska koloniernas hierarkier. Ett exempel på det sistnämnda är huvudpersonens romanser, som tar mycket plats i boken. Trots att Graneer interagerar med kvinnor som är politiska ledare, sociala grindvakter och karriärmakare beskrivs de mer som objekt för Graneers personliga karaktär än som samtidsaktörer. Gissningsvis är frånvaron av ett mer dynamiskt

samhällsperspektiv ett resultat av att Retsö velat låta materialet tala. De kan även vara ett resultat av att analysen i huvudsak lutar sig mot äldre litteratur (av 113 åberopade verk är tio från 2000-talet, och då räknar jag inte tryckta källutgåvor). Jag menar att förståelsen för Graneer hade tjänat på att författaren sökt contextualisera förutsättningarna för hans karriär i Sydamerika bredare.

Mina invändningar till trots finns det mycket att uppskatta med *Fåfänga var min passion*. Författaren har följt sitt studieobjekt och resultaten av hans politiska uppdrag i flera svenska arkiv, och även i franska och spanska dito. Boken är medryckande på grund av både författaren Retsös och studieobjektet Graneers förmåga att uttrycka sig i skrift. Till detta kommer att pedagogiska kartor gör det lätt att hänga med när protagonisten reser över land och hav. Jag delar Retsös åsikt att Graneer förtjänar mer uppmärksamhet. Det blir uppenbart av författarens rika återgivelse av Graneers material att finns mycket att hämta för framtida studier här. För en sådant åtagande är den här boken en självklar utgångspunkt.